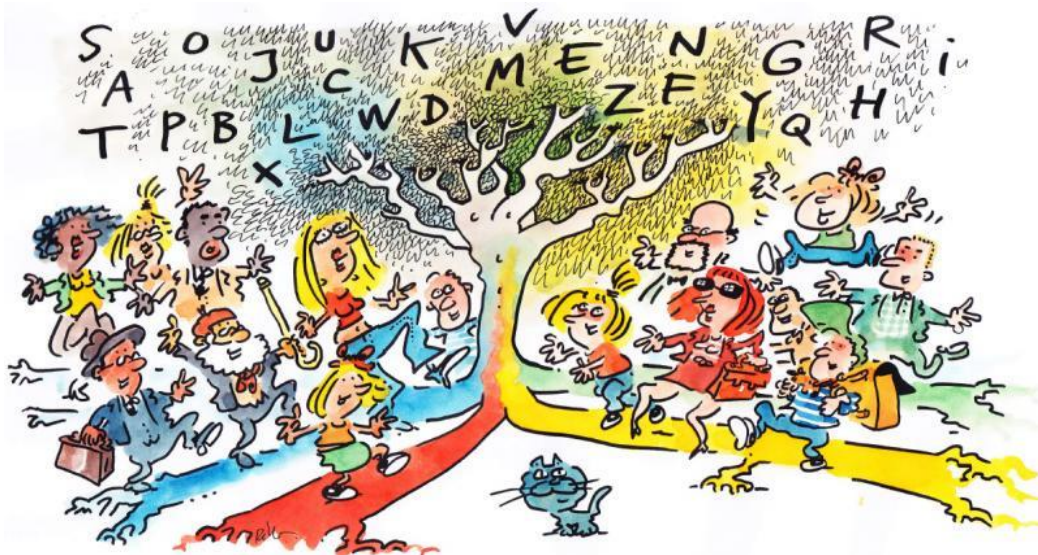


Questa introducziun tematica è vegnida realisada il 2012. In'actualisaziun vegn a star a disposiziun en pauc temp.

## CHAPIENTSCHA



### 1. Quatter munds linguistics e blera indifferenza

La Svizra sa chapescha linguisticamain sco pajais quadriling (las linguas da la migraziun ch'èn natiralmain relevantas per la societad e la politica da linguas na vegnan betg tematisadas qua directamain, perquai ch'ellas na concarnan betg il coc dal forum e dal portal per la chapientscha vicendaivla linguistica e culturala; a quellas ed al tema «Plurilinguisssem en Svizra» vegn pli tard deditgà in agen champ tematic). La quadrilinguitad en Svizra furma ensemen cun il federalissem e la democrazia directa ina da las caracteristicas las pli impurtantas, cun las qualas nus ans identifitgain gugent. Il fatg che las votantas ed ils votants svizzers han acceptà cun la votaziun dal 1996 l'artigel da linguas (art. 116 Const.) u, cun auters plects, renconuschì uffizialmain la quadrilinguitad da la Svizra ed uschia er approvà la promoziun dal rumantsch e dal talian, demussa che la maioritad dals votants svizzers considerescha la diversitad linguistica sco in element impurtant da nosssa identitad.

La Svizra è quadrilingua, era sch'igl è enconuschent ch'ils Svizzers sezs n'èn betg quadrilings e ch'il dumber da quels che san communitgar en ina segunda lingua naziunala è relativamain modest. Sulettamain quest indicatur dat perditga d'in tschert dischinterest envers autras cuminanzeas linguistics en noss pajais e reflectescha ina situaziun ch'è gia stada diversas giadas l'object d'analisi e da recumandaziuns d'agir: en Svizra sa cuntentan las differentas cuminanzeas linguistics da viver ina sper l'autra sco vischins esters e da sa zuppar davos ils mirs da l'indifferenza. Ina tala pretensiun è senza dubi nundifferenziada e na renda betg justia a las stentas savens remartgablas che vegnan fatgas per promover la chapientscha tranter las regiuns linguistics («chapientscha vicendaivla»). Ma questas mesiras cuntanschan mo in dumber restrenschì da persunas e betg la gronda part da la populaziun.

Natiralmain èsi pussaivel da sa cuntentar per in tschert temp da viver in sper l'auter en questa indifferenza vicendaivla. Ina tala situaziun laschass almain concluder che noss pajais saja en ina «apatia interculturala» surprendenta e n'haja nagin interess per la diversitad culturala da noss pajais. Ma a lunga vista pudess ina tala situaziun esser privlusa, sco la votaziun dals 6 da december 1992 davart il Spazi economic europeic ha cumprovà bain avunda: il pievel svizzer è stà stut, ha tuttenina percurschì sias differentas opiniuns, la nunchapientscha vicendaivla e l'inabilitad da communitgar cun cumpatriots d'autras cuminanzeas linguistics.



## 2. La dumonda da la chapientscha vicendaivla ozendi: in puzzle cun varts positivs e negativs

En connex cun la dumonda da las linguas e da la chapientscha vicendaivla han ins pudì registrar ils ultims onns tant aspects e svilups positivs sco era negativs – per part schizunt cuntrariss.

Qua intgins exempels da la vart positiva: il 2004 ha il parlament decidì da puspè prender or da truclet la lescha da linguas ch'il Cussegl federal aveva mess d'ina vart; il 2010 è vegnida approvada la lescha federala davart las linguas uffizialas e la chapientscha vicendaivla ed il 2011 l'ordinaziun correspondent cun las novas pussaivladads per promover la chapientscha vicendaivla; il 2006 ed il 2007 hai dà en plirs chantuns da la Svizra tudestga resultats da votaziun en favur da duas linguas estras empè da mo ina (anglais) en scola primara, in signal impurtant per la coesiun naziunala; en l'administraziun federala vegn pli e pli fatg stim che la Svizra latina saja represchentada en moda commensurada en il personal (da cader); e betg il davos pon vegnir numnads numerus projects ed activitads per promover la chapientscha vicendaivla che vegnan realisads d'instituziuns ed organisaziuns da la societad civila.

Da la vart negativa pon ins medemamain numnar plirs exempels: las malas enconuschientschas da l'emprima lingua e da las linguas estras (cf. p.ex. studi da PISA 2000), era senza resguardar la problematica che stat en connex cun la migraziun; il fatg che la retegnientscha da sclauder linguas naziunalas da l'instrucziun en l'agen chantun è daventada pli pitschna (talian a Son Gagl il 2010 ed en Sursilvania il 2011; a Turitg datti actualmain la proposta da stritgar franzos per scolaras e scolaras pli flavelvs); nagina debatta politica orientada a soluziuns en connex cun la pretensiun da la Svizra taliana d'avair in Cussegl federal permanent; sin il champ da las medias vegnan serrads posts da correspundents en las regiuns linguisticas; pauca conscienza per il fatg che la diversitad linguistica e culturala n'è betg u mo in obstachel, mabain in grond enritgiment ed ina schanza unica.

Quests eveniments e svilups positivs e negativs dals ultims onns sin il champ da la chapientscha vicendaivla sco era las experientschas e las infurmaziuns rimnadas a chaschun da bleras occurrenzas ed en il rom da publicaziuns e da projects da scuntrada mussan che betg il «foss dal rösti» u sumegliantias «guerras» – presumas u realas – periclitesschan la coesiun naziunala, mabain l'ignoranza creschenta envers las autras regiuns linguisticas ed ils mirs da l'indifferenza vicendaivla.

## 3. Tge propostas per soluziuns datti per dar cuntrapaisa a questa tendenza?

Da princip vai per stgaffir meglras premissas per la chapientscha interculturala vicendaivla e per la coesiun naziunala. Quai pretenda en emprima lingia ina nova tenuta envers la tematica da la chapientscha vicendaivla che sto vegnir tractada en Svizra sco in tema impurtant e permanent; en segunda lingia dovri ina meglra conscienza per il fatg che la diversitad linguistica e culturala è ina gronda schanza ed en terza lingia è necessarias mesiras da promoziun concretas supplementaras sin differents nivels da la societad svizra.

### A. Considerar la chapientscha vicendaivla sco in tema permanent e betg mo sco in «tema da mal'aura»

L'exempel dal 1992 menziunà survart mussa che la chapientscha vicendaivla è savens mo in «tema da mal'aura» che vegn percepi, cura ch'i dat tensiuns tranter las cuminanzas linguisticas. Suentar la votaziun «traumatica» davart il Spazi economic europeic ha la politica reagì cun fundar cumissiuns da chapientscha vicendaivla en il Cussegl naziunal ed en il Cussegl dals chantuns che han tractà sut il titel «La nunchapientscha ans duai preoccupar» la dira prova tranter la Svizra tudestga e la Svizra romanda. In ulteriur exempel mussa che las politicras ed ils politichers sa laschan senz'auter mobilisar punctualmain per la dumonda da la chapientscha vicendaivla, era sche quella na dispona betg d'ina vaira lobi. Quai è era capità l'onn 2004 cura ch'il parlament ha reprimè las lavurs vi da la lescha davart las linguas uffizialas e la chapientscha vicendaivla ch'era vegnida messa d'ina vart dal Cussegl federal. Il fatg ch'il resguard da las minoritads (linguisticas) tutga en general tar la cultura politica da la Svizra – in exempel enconuschent è la perfuraziun dubla dal Gottard e dal Löttschberg en il rom da l'ovra dal tschientaner NEAT, la Nova lingia da viafier tras las Alps, che ha era resguardà ils giavischs da la Svizra romanda – sto sa chapescha vegnir undrà qua sco factur impurtant per la pasch linguistica.

Igl è da muntada centrala per noss pajais che la chapientscha interculturala, ed uschia la coesiun naziunala, vegnia tgirada permanentamain e durablamain, gist per che situaziuns «dramaticas» – che naschan savens pervi da nunenconuschientscha u indifferenza vicendaivla – daventian pli raras e main gravantas. Cun la lescha federala davart las linguas uffizialas e la chapientscha vicendaivla ch'è entrada en vigur il 2010 han ins procurà sin champ federal per la basa legala e per meds finanzials – era sche quels èn plitost modests – per pudair prender serius la dumonda da la chapientscha vicendaivla era durant periodas «da bell'aura», quai vul dir la gronda part dal temp. Il medem emprovan ils chantuns e nundumbravilas organisaziuns da la societad civila, il pli savens medemamain cun meds finanzials modests, da far en il rom d'activitads e da projects concrets.



### **B. Considerar la diversidad linguistica e culturala sco schanza enstagl sco obstachel**

L'idea è che la populaziun svizra na sto betg sa reconciliar sur foss linguistics e culturals savens imaginars, mabain ch'ella sviluppa ina meglra conscienza per nossa diversidad culturala e ch'ella saja pronta d'emprender d'enconuscher autras cuminanzeas linguistics. Questa conscienza e la chapientscha vicendaivla – che sa referescha a tut ils stgalims da la societad, da la politica, sur l'economia, la cultura e las medias fin a la populaziun en general – na premettan natiralmain betg ina nivellaziun da las differenzas existentas, mabain lur acceptanza. La Svizra duai trair a niz meglia sia plurilinguitad e sia diversidad culturala – er en il context internaziunal – tant pli ch'ella è ina schanza unica ed in grond enrigiment che survegn actualmain memia pouca atenziun en il mintgadi. Quai è ina pretensiun che vegn fatga dapi onns en ils pli differents circuls, fin ussa cun success mediocher. Forsa pon dar novs impuls la convenziun da l'UNESCO davart la protecziun e la promoziun da la diversidad da las expressiuns culturalas ch'è entrada en vigur il 2008 sco era l'ulteriura realisaziun da la Charta europeica da las linguas regionalas u minoritaras ratifigada il 1997. En quest connex na duess ins betg emblidar che trais da las quatter linguas naziunalas svizras èn linguas europeicas ed internaziunalas che vegnan discurrendas en l'entir mund da var 300 milliuns persunas sco lingua materna. E questas linguas ed ina part da lur culturas pudain nus scuntrar en noss agen pajais! En la Svizra «plurilingua» ston ins sa chapescha era tegnair quint en moda cunvegninta da la valorisaziun da las linguas e culturas da la migraziun.

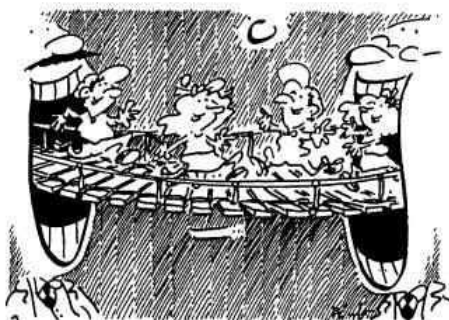
Agiuntar ston ins ch'emprender ina segunda lingua naziunala è mo ina da las pussaivladads per s'occupar cun nossa diversidad culturala e ch'ina meglra chapientscha vicendaivla po era vegnir cuntanschida fitg bain cun activitads e contacts nunverbals, sco quai ch'i vegn per exempel mussà en il tema cultura. En quest connex èsi da far attent ch'ils «problems» areguard l'anglais ed il dialect daventan pir tals, sch'ins maina las debattas savens emozionalas en furma d'opposiziuns (anglais vs. linguas naziunalas, dialect vs. tudestg da scrittira). Sut ils temas furmaziun, medias e linguas vegn mussà curtamain, pertge che quai na sto betg esser uschia. Ultra da projects da barat e da scuntrada giogan ina rolla centrala natiralmain tut las pussaivladads per sensibilisar la populaziun svizra per la Svizra plurilingua, saja quai grazia a las medias u – savens era nunsapientivamain – grazia ad interpresas activas sin plaun naziunal.

### **C. Promover activitads da chapientscha vicendaivla sin tut ils stgalims – la relevanza da la scola**

Differentas organisaziuns ed instituziuns da la societad civila contribueschan dapli blers onns ina part impurtanta per promover la chapientscha vicendaivla, numnadamain en il rom da debattas u d'activitads orientadas a la pratica. Il fatg che la tematica da la chapientscha vicendaivla vegn (anc) strusch percepida mussa a moda exemplarica il fatg che strusch in pugn plain fundaziuns da surdada en l'entira Svizra sustegnan explicitamain projects da chapientscha vicendaivla. Ils exempels da projects tanschan da projects da barat per juvenils e

scolasts, sur las pli differentas activitads da barat en il sector da cultura, fin a partenadis da vischnancas interculturals. Era las medias electronicas e stampadas contribueschan ina part impurtanta: cun lur purschida d'infurmaziuns giogan ellas u pon ellas giugar ina rolla centrala per la coesiun naziunala, gist sco l'interpresa obligada al servetsch public. Ils exempels da l'armada e dal sport mussan ch'i dat en ulteriurs secturs specifics in grond potenzial che vegn dentant strusch tratg a niz.

Era sche novas contribuziuns da sustegniment da la Confederaziun e dals chantuns pussibileschan d'augmentar las activitads scientificas ed ils projects concrets en il sector da las linguas e da la chapientscha vicendaivla, èn quels tuttina savens resalvads ad in public restrenschi, quai che n'ha nagina influenza sin lur qualidad ed impurtanza. Els complettassan a moda ideala autras activitads sin plaun naziunal che stuessan vegnir organisadas a lunga vista ed a moda sistematica, p.ex. en il rom dal temp da scola obligatoric – il temp il pli adattà per giuvenils d'emprender d'enconuscher l'auter e da cuntanscher mobilitad spiertala. Dal rest è la scola la suletta instituziun che cumpiglia in tschert mument tut las burgaisas ed ils burgais da noss pajais.



Ils posts spezialisads per il barat da giuvenils che vegnan sustegnids da la Confederaziun e dals chantuns prestan franc dapi daditg ed adina dapli grondiusa lavur en il sector dal barat da scolaras e scolars, d'emprendistas ed emprendists e da scolastas e scolasts. En in pajais uffizialmain quadriling sco la Svizra pon ins dentant sa dumandar, sche tals barats na stuessan betg esser concepids uschia ch'els n'èn betg pli in'exceptiun, mabain la regla. A las instanzas ch'èn responsablas da crear ils plans da scola e da fixar las prioritads per la furmaziun da giuvenils sa purschess qua la pussaivladad ideala per mussar – sur ils cunfins chantunals ch'èn savens stretgs – che la chapientscha vicendaivla tranter las cuminanzas linguisticas vegn prendida serius.

Realisar tut questas finamiras na pretenda betg mo ina pli ferma voluntad politica, mabain er, ultra da l'engaschi da persunas e d'instituziuns obligadas da promover la chapientscha vicendaivla, la prontezza da la populaziun svizra da sa participar activamain. Quai premetta ch'ins saja pli conscients dal fatg ch'il plurilinguissim e la diversitad culturala èn ina schanza. Cun ses Forum per la chapientscha vicendaivla linguistica e culturala e cun ils servetschs da monitoring, infurmaziun, colliaziun, coordinaziun e sensibilisaziun en il sector da la chapientscha vicendaivla – vul il Forum Helveticum prestar ina contribuziun concreta persunter.